

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАННЯ ТА ОЦІНКИ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ НА ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ВІДПОВІДНО ДО ВИМОГ МСФЗ

Анотація. Розглянуто основні методологічні принципи визнання й оцінки дебіторської заборгованості відповідно до П(С)БО та МСФЗ, визначено необхідність їх упровадження.

Аннотация. Рассмотрены основные методологические принципы признания и оценки дебиторской задолженности в соответствии с П(С)БУ и МСФО, определена необходимость их внедрения.

Annotation. Basic methodological principles for recognizing and estimation of account receivable in accordance with P(S)BK and IFRS are considered in this article, determining the need of their implementation.

Ключові слова: дебіторська заборгованість, оцінка, визнання, національні стандарти, міжнародні стандарти.

Вивчення особливостей обліку дебіторської заборгованості в сучасних умовах господарювання є актуальним, оскільки організація їх обліку прямо впливає на величину оборотного капіталу компанії, дозволяє раціонально використовувати наявні кошти, а також не допускати виникнення безнадійних боргів.

Проблемами обліку та методами управління дебіторською заборгованістю займалися такі вітчизняні вчені-економісти, як: Ф. Бутинець, С. Голов, Г. Нашкерська, Л. Ловінська, також зарубіжні автори – Б. Нідлз, С. Грей, Дж. Вейгант та ін. [1]. Треба відзначити, що зазначені автори приділяють увагу вивченню обліку дебіторської заборгованості, але питання порівняння національних і міжнародних стандартів залишаються невирішеними.

Метою написання статті є розкриття особливостей визнання й оцінки дебіторської заборгованості відповідно до національних і міжнародних стандартів, визначення МСФЗ, які можуть використовуватися в практиці на вітчизняних підприємствах.

Методологічні засади формування інформації про дебіторську заборгованість у бухгалтерському обліку відображені в Положенні (стандарті) бухгалтерського обліку 10 "Дебіторська заборгованість" [2]. Згідно з П(С)БО 10 дебіторська заборгованість – це сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату. Дебіторами можуть бути юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих подій повинні підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів [2]. У свою чергу, у МСФЗ немає спеціального стандарту, присвяченого дебіторській заборгованості, однак при складанні звітності необхідно дотримуватися принципу консерватизму. При визначенні дебіторської заборгованості в зарубіжній і вітчизняній практиці особливих відмінностей не існує.

Методологічні підходи до обліку дебіторської заборгованості відповідно до міжнародних стандартів не мають конкретного стандарту, як згадувалося вище, однак можна керуватися МСФЗ 1 "Подання фінансової звітності", МСФО 18 "Дохід", МСФО 39 "Фінансові інструменти: визнання та оцінка", згідно з якими дебіторська заборгованість – сума заборгованості дебіторів на певну дату.

Облік дебіторської заборгованості повинен забезпечувати повну інформацію про стан та оцінку боргових вимог дебітора, які є можливими лише за дотримання принципів ведення обліку.

Так, Соколов Я. В. проблему розрахунків з дебіторами розглядає у двох аспектах: економічному і юридичному [1]. В економічному трактуванні дебіторська заборгованість – це актив, а виходячи з юридичної точки зору – право продавця на отримання грошових коштів за свою продукцію. Для забезпечення ефективного управління майном підприємства необхідно об'єднати економічний та юридичний підходи до визначення дебіторської заборгованості. При цьому увагу слід звернути на вміння розпізнавати в господарській операції економічний і юридичний зміст. Виходячи з цього, кожну облікову процедуру слід інтерпретувати у двох значеннях: якщо процедура розглядається з економічної точки зору, то бухгалтера цікавить правильність відображення функціональної ролі фактів господарської діяльності; якщо дебіторську заборгованість розглядати з юридичної точки зору, то бухгалтер повинен звернути увагу на відносини власності і зобов'язань.

Бутинець Ф. Ф. та Петрук О. М. визнають можливість віднесення договору до первинної документації тільки в разі укладання підприємством угоди. На думку авторів, це твердження є правильним за умови, що правильно будуть визначені об'єкти обліку. У цьому контексті можна виділити вдосконалення методики обліку дебіторської заборгованості та обліку простроченої, безнадійної дебіторської заборгованості та сумнівних боргів. Слід зазначити, що хоча дебіторська заборгованість не має безпосереднього зв'язку з виробництвом продукції, проте такий зв'язок існує.

Відповідно до міжнародних стандартів продавець, який здійснює продаж у кредит, з повною визначеністю може вважати, що певну частину дебіторської заборгованості в кінцевому результаті буде неможливо стягнути. У випадках, коли очікується, що дебіторську заборгованість неможливо буде стягнути повністю, в обліку створюється резерв на покриття безнадійної дебіторської заборгованості [2]. Одним з індикаторів часткової або повної неможливості стягнення дебіторської заборгованості є банкрутство боржника. До інших показників належать

ліквідація підприємства, зникнення боржника, наявність декількох невдалих спроб стягнення заборгованості і неможливість стягнення заборгованості за терміном позовної давності.

Відповідно до МСФЗ при первісному визнанні дебіторська заборгованість оцінюється за справедливою вартістю, включаючи витрати зі здійснення угоди, які безпосередньо пов'язані з придбанням або випуском фінансового активу. Виходячи з норм П(С)БО, при первинному визнанні дебіторська заборгованість оцінюється за первісною вартістю [3].

Після первісного визнання дебіторська заборгованість, що розглядається як фінансовий інструмент, відповідно до МСФЗ оцінюється за вартістю, яка амортизується із застосуванням методу ефективної ставки відсотка. При цьому під амортизаційною розуміється вартість фінансового активу, яка була визначена при його первинному визнанні, за вирахуванням вартості його погашення, суми накопиченої амортизації, нарахованій з різниці між первісною вартістю і вартістю на момент погашення.

Відмінності в підходах до оцінки, визнання і розкриття інформації про дебіторську заборгованість у бухгалтерській звітності відповідно до МСБО і національних стандартів узагальнено в таблиці.

Таблиця

Відмінності у вітчизняних та міжнародних підходах до оцінки і визнання дебіторської заборгованості

Показник	Визнання	Оцінка	Припинення визнання	Відображення у фінансовій звітності	Визначення резерву сумнівних боргів
Вимоги П(С)БО	1. Визнається активом, якщо існує ймовірність отримання майбутніх економічних вигод та може бути достовірно визначена її сума. 2. Визнається активом одночасно з визнанням доходу від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг	Оцінюється за первісною вартістю, тобто дебіторська заборгованість відображається в обліку в оцінці, визначеній договором, і залежить від кількості і ціни проданої продукції з врахуванням знижок і надбавок, що надаються постачальником своїм клієнтам і покупцям	Дебіторську заборгованість, по якій пройшов термін позовної давності, інші борги, не реальні для стягнення, списують за рішенням керівника підприємства за рахунок резерву сумнівних боргів або на фінансові результати господарської діяльності організації	У складі оборотних активів з класифікацією на довгострокову (платежі по якій очікуються більш ніж через 12 місяців після звітної дати) і короткострокову (платежі по якій очікуються протягом 12 місяців після звітної дати)	Величина резерву сумнівних боргів визначається за одним із методів: 1. Застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості. 2. Застосування коефіцієнта сумнівності. За першим методом величина резерву визначається на підставі аналізу платоспроможності окремих дебіторів. За другим – величина резерву розраховується множенням суми залишку дебіторської заборгованості на початок періоду на коефіцієнт сумнівності
Вимоги МСФЗ	Визнання фінансового активу відбувається тоді, коли організація стає стороною контракту (договору), при виникненні зобов'язання по інструменту	Визнання дебіторської заборгованості оцінюється за справедливою вартістю (за вартістю операції), включаючи витрати по здійсненню операції, які прямо пов'язані з придбанням або випуском фінансового активу або фінансового зобов'язання). Після первинного визнання дебіторська заборгованість оцінюється за вартістю, що амортизується, із застосуванням методу ефективної ставки відсотка	Припинення визнання фінансового активу або частини фінансового активу відбувається тоді, коли організація втрачає контроль над правами за контрактом (договором) (коли вказані права реалізуються, припиняється їх дія або організація відмовляється від своїх прав або передає їх третій стороні)	У складі поточних активів з класифікацією на короткострокову і довгострокову	1. Визначення вірогідності стягнення заборгованості по кожному дебіторові і нарахування резерву лише по тим дебіторам, стягнення заборгованості з яких є сумнівним. 2. Нарухування резерву в процентному відношенні від виручки за період. 3. Розподіл дебіторської заборгованості на кілька груп залежно від періодів відстрочки і нарахування резерву в процентному відношенні, визначеному для кожної групи

Проаналізувавши національні та міжнародні стандарти обліку, можна сказати, що основними відмінностями обліку дебіторської заборгованості є відображення реалізації продукції (робіт, послуг) і дебіторської заборгованості в повній сумі, оцінка дебіторської заборгованості відповідно з достовірністю її стягнення та розкриття інформації про операції між взаємозалежними сторонами.

Виходячи з положень П(С)БО, дебіторська заборгованість за товари (роботи, послуги) на дату балансу оцінюється за чистою реалізаційною вартістю, а дебіторська заборгованість, що є фінансовим активом, оцінюється за амортизованою вартістю [3].

Необхідно відзначити, що вимоги за МСФЗ та за П(С)БО при оцінці дебіторської заборгованості на дату балансу направлені на дотримання принципу обачності (консерватизму), згідно з яким величина активів не повинна бути завищена, а величина зобов'язань занижена. Для дотримання цього принципу фінансові активи також переважно оцінюються за справедливою вартістю. Щодо припинення визнання дебіторської заборгованості існують різні підходи, зазвичай, це погашення шляхом перерахування грошових коштів на рахунок дебітора [3].

Таким чином, проведене дослідження показало, що дійсно при відображенні дебіторської заборгованості відповідно до вимог П(С)БО та МСФЗ існують як спільні риси, так і відмінності. При зовнішньоекономічній адаптації вітчизняним підприємствам для уникнення подвійної роботи при складанні та поданні фінансової звітності необхідно розробляти її відповідно до норм МСФЗ. Застосування зарубіжного досвіду щодо облікових аспектів розрахункових операцій дозволить удосконалити облікову інформацію з метою підвищення її достовірності та суттєвості для прийняття на її основі управлінських рішень.

Наук. керівн. Часовнікова Ю. С.

Література: 1. Бухгалтерский учет и аудит: современная теория и практика / под ред. проф. Я. В. Соколова и Т. О. Тереньевой. – М. : Экономика, 2010. – 438 с. 2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 "Дебіторська заборгованість" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>. 3. Фартушняк О. В. Учет дебиторской задолженности: сравнительная характеристика международного и отечественного опыта / Фартушняк О. В., Пасичник И. Ю. // Бизнес Информ. – 2010. – № 6. – С. 36–40. 4. Голов С. Ф. Бухгалтерский учет и финансовая отчетность по международным стандартам / С. Ф. Голов, В. М. Костюченко. – Х. : Фактор, 2008. – 1008 с. 5. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань та господарських операцій підприємств та організацій, затверджена наказом Міністерства фінансів України від 30.11.99 № 291 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>. 6. Международные стандарты финансовой отчетности [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://minfin.gov.ua>. 7. Пасенко Н. С. Сравнение дебиторской задолженности в соответствии с украинскими и международными стандартами учета / Пасенко Н. С., Шушлякова О. В. // Бизнес Информ. – 2011. – № 2. – С. 101–104.